

Васо ИВОШЕВИЋ

Бокељски устанак 1869. год. по рукопису једног учесника

(ИЗ НЕОБЈАВЉЕНЕ АУТОБИОГРАФИЈЕ ЦРНОГОРСКОГ
МИТРОПОЛИТА МИТРОФАНА БАНА)

Црногорски митрополит Митрофан Бан (1885—1920), родом из Грбља, није се бавио књижевним радом сем што је превео неколико стручних теолошких дјела са руског језика и штампао збирку својих бесједа.¹⁾ Међутим, јавности није позната његова заоставштина у рукописима, врло значајна за новију политичку и црквену историју Црне Горе и Боке Которске. То је, углавном, митрополитова аутобиографија и опис морачке битке 1878. год. Овдје нас интересују нека поглавља из аутобиографије у којима је приказао политичку ситуацију у Боки и ратне операције на територији Грбља 1869. год. Рукопис носи наслов „Животопис или успомене из живота митрополита Митрофана Бана”.²⁾ О устанку се говори у пет мањих поглавља која носе наслове: „Критична 1869. год.” (стр. 41-65), „Мој страшни суд пред гувернером

¹⁾ О митрополиту Митрофану Вану постоји доста литературе. Овдје наводимо: Радослав Грујић, *Митрофан Бан*, Енциклопедија СХС, I, 113; Љубомир Дурковић, *Бан Митрофан*, Енциклопедија Југославије, I, 330; Аноним, *Бан Митрофан*, Свезнање; Дионисије Миковић, *Митрофан Бан*, Духовна стража, Сремски Карловци 1933-40; Д. Миковић, *Знаменитији Бокељи — Митрофан Бан*, Глас Боке, бр. 13-14/1933; Васо Ивошевић, *Митрополит Митрофан Бан*, Весник, Београд 1955, бр. 152; *Књижевна оставштина митрополита Митрофана Бана*, Весник 1961, бр. 300; *Педесетогодишњица смрти митрополита М. Бана*, Весник 15. јун 1971.

²⁾ Владичина аутобиографија писана је на обичном папиру канцеларијског формата са водоравним линијама и увезана у тврде корице са кожним хрбатовом на коме је утиснут наслов у златорезу *Животопис или успомене из живота митрополита Митрофана Бана*. Писац је извршио пагинацију рукописа од 1. до 626. странице. На првих шест страница испишан је садржај рукописа по поглављима и страницама. Рукопис је писан на Цетињу од 1904. год. па на даље. Још није објављен нити кориштен у научне сврхе. Налази се у власништву Восилке Бан у селу Главати (Грбља).

генералом Вагнером” (66-73), „Потоња ноћ у манастиру Подластви” (74-77), „Војска пали ман. Подластву” (77-78) и „Први полазак у Црну Гору” (79-83). Сва поглавља имају заједнички наслов исписан крупним словима „Бокешки устанак 1869. године”.³⁾

Митрополит Митрофан Бан у вријеме избијања устанка био је калуђер-јеромонах и настојатељ ман. Подластве. Као очевидац и учесник у устанку на територији Грбља запазио је скоро све појединости и забиљежио их знатно доцније, последије 35 година од овога догађаја.

У овом прилогу наводимо само оне дјелове текста из митрополитовог рукописа који се непосредно односе на устанак.

Опис почиње краћим, информативним уводом:

„Окрузи бокешки и дубровачки до 1869. год. нијесу били подложни војничкој дужности у стојећој војсци, као и остале покрајине у држави као што су биле подложне. Али у то вријеме влада ријеша да се поменута два округа војничкој дужности буду подвргнути и у томе са осталом државом поравнати. Услијед овога ријешења надлежне власти у Боки издале су наредбу свештенству и општинским управама да се напишу сви они младићи који према годинама по закону имају ступити у војничку службу. Ове нове и неочекиване наредбе као гром из ведре неба потресле су бокешки народ. У почетку на све стране у народу брујао је неки необични жубор. Овај жубор и огорчење у народу мало по мало почео је расти тако да су се почеле у народу образовати јавне скупштине на којима се чујао глас: „Солдате не дамо нигда живи”. Прсти народ тако је био узрујан да савјети мудријех људи код масе нијесу находили одзива. Дани пуни тешког искушења”.⁴⁾

У даљем излагању спомиње храмовску славу манастира Подластве у Грбљу о Малој Госпојини (21. септембар) и традиционални ручак и народно славље о овом празнику. Да би избјегао подозрења политичких власти и евентуални метеж одлучио је да се не одржи традиционално весеље са обједом. О томе пише:

„Видећи онакву узрујаност народа противу владе, претпостављао сам да би на овој скупштини могло бити разговора који би можда још више распирио пламен разјарености народне, а све бојао сам се на његову сопствену штету. А и без тога је влада у те дане много веће него ли обично на све стране своје осјетљиво ухо наклањала... Зато да бих ја, колико од себе толико и од Грбљана, евентуалне неприлике отклонио намислио сам речени објед никако за ову годину не чинити. Ја сам ову моју, на добрим и промишљеним разлозима основану, намјеру на неколико дана претходно ради знања грбљским главарима саопћио... У те дане гдје год су се двојица

³⁾ Приликом прославе стогодишњице овога устанка водила се подемка у штампи о називу устанка. Подијељена су била мишљења о томе да ли да се назове кривошијски или бокешки устанак. У сваком случају и један и други назив одговарају историјској истини и „нећемо се огријешити ни о тадању бокешку генерацију без разлике вјере и мјеста у коме је живјела ни о легендарну храброст кривошијских горштака ако устанке од 1869. и 1882. називамо једним или другим именом” Игњатије Злоковић, *Прилози за историју устанка у Боки Которској 1869. г.*, Годишњак Поморског музеја у Котору 1969, 101.

⁴⁾ *Животопис митрополита Митрофана Бана*, стр. 41-42.

састала предмет разговора бијаше им о војачењу. Предвиђао сам тешкоће за народ ако би дошло до отпора владиној наредби”.⁵⁾

Затим наводи да су тих дана код њега ноћу дошла три сељака „један из Побора, један из Вјелица и један Грбљанин Иво Радов Бојковић који бјеше избјегао у Црну Гору. Бојковић, добар јунак али брзорек, одмах поче да прича како је дошао да брани народна права и да је донио заставу црногорску коју ће сјутра развити на манастиру... Мало затим договоре се се старјешине Грбља, Побора, Махина и Брајића да се састану у манастиру Подластви. У означени дан по договору они и дођу. На томе скупу учествовали су и свештеници: Радановић поп Јово, Ђукић поп Крсто, Ковачевић поп Митар, Микијељ поп Иво и Ван Митрофан. А дошао бијаше и г. Саво Гленца секретар општине грбљалске. На овоме скупу главари поменутих општина уговореше да солдате никако дати неће, а сваку силу да ће силом одбијати.”⁶⁾ Моји парохијани Поборани, вративши се са ове скупштине, у путу договоре се да ударе на тврђаву Стањевић. Они се задрже код цркве св. Недјеље на Зечеву Селу да причекају мрак вечерњи и тада на тврђаву нападну. Кад се вече примакне Поборани предвођени од Ђура Ђаконова Зеца и Ђура Радова Кнежевића почну се примицати тврђави. Густа магла обузела је била оно мјесто гдје је тврђава те је и то доста помогло да се Побори приближе и уфате сходне позиције одмах према главним вратима од тврђаве тако да врата и уфаћену позицију растављао је сами од 10 метара широк пут који је пролазио испред саме тврђаве. Жена с таином зовне стражу од фортице да отворе врата и приме у тврђаву таин.⁷⁾ Официр од тврђаве изађе и ш њим неколико солдата, а Поборани из засједне оборе огањ. Погине официр и неколико војника, а остали побјегну напруг у фортицу, али не затворе врата него их Поборани ухвате и уђу у фортицу. Побори заузму доњи дио тврђаве, те је сву ноћ између њих и солдата који су држали горњи дио трајало препуцавање. Сјутрадан солдати, видјећи да се не могу одржати, предаду се Поборима који их без оружја предаду у Будву, а мртве покопају на источну страну олтара од цркве. За овај случај пренеразио сам се, јер сам знао да ће то наш јадни народ скупо платити. Зато сам одмах почео замисљати да ће овај догађај за мене бити од велике моје несреће. Стање за мене страшно и непријатно. Трећег дана иза тога несрећног случаја пошао сам у Поборе да извршим неки обред, па изађем и на Стањевиће.”⁸⁾ Онамо у тврђави нађем Ника Ђаконова Зеца који се као командант намјестио бијаше.

Ја сам љубопитно прегледао тврђаву што је ово био православни српски манастир у коме су негда живјели славни митрополити... Манастирска црква унутар у тврђави ничим није била оштећена. На волту од цркве бијаше начињена табла за топове... Овај крвави догађај прекинуо је био

⁵⁾ *Животопис*, ... 43.

⁶⁾ *Животопис*, 48-49. Треба примјетити да Бан не спомиње заклетву коју је на том скупу устаника извршио свештеник Димитрије Ковачевић у храму ман. Подластве на традиционалан начин. Док је свештеник Ковачевић читао заклетву сви присутни устаници су се држали за велики ткани појас од народне ношње који је био предњим крајем у рукама поменутог свештеника. Предраг Ковачевић, *Грбљ, његова прошлост и будућност*, Котор 1964, 56; Нико Луковић, *Вока Которска*, Цетиње 1951, 204.

⁷⁾ Жена коју спомиње Митрофан Бан била је Стане Јокова Шовран из Горњих Побора. Она је редовно из Будве носила у тврђаву „мање цотребе и пошту”. Устаници је задрже у Зечевом Селу до ноћи и искористе њену улогу у дозивању војника и отварању тврђаве. Том приликом „запале аустријску заставу и истакну крсташ барјак”. Марко Зец, *Манастир Стањевић у свијетлу бокељског устаника*, 1869. год., Гласник Народног универзитета Котор 1938, 1-4, 38.

⁸⁾ *Животопис*, 50.

комуникацију између Котора и Будве по суку.⁹⁾ Грбљани подстакнути јунаштвом поборским гледали су прилику да и они ударе на неку тврђаву. У тој намјери код манастира окупе се кнежине Бојковића и Љубановића. На овоме скупу одлучише да иду на Грабовац и да се онамо нападне на једну тврђаву. Ја већ видјех да је све заузимање за предупређење несрећног случаја узалудно, а рачунајући да сам ја догађајем и поступком мојих парохијана Побора код владе пропао, ријеших се најпослије да пођем с народом иако сам увиђао да његов поступак њему самоме штету спрема, као што је то послјије и дјелом засвједочено. Ја нигда и не дај Боже ни у чему нијесам могао бити противан народњему добру, његовој части и угледу. А што сам противан био овоме устанку то сам чинио из убјеђења да нас шака Бокезах нијесмо у стању да противу станемо аустријској сили без наше грдне штете. А још веће што сам се увјерио да Паштровићи, Будвани, Кртољани, Луштичани, Которани, Новјани (осим Мокрина) и сви становници око бокешког конала нијесу хтјели или, боље рећи, нијесу нашли да је мудро ступити у борбу са својом законитом владом, т. ј. једном великом јевропском силом. Ко је, дакле, био за борбу? Браићи, Побори, Махине, Грбљани, Кривошијани, Леденичани, Убљани и Мокрињани. Са овом снагом ступати у рат противу силне Аустрије само су могле угријане главе без сваког рачуна на посљедице. Ово сам навео зато да не би когод и послјије моје смрти бацио сумњу да сам у овој ствари био издајник народни.

Но кад сам видио да је народ застранио до тијех граница да не рачуна на посљедице ја сам пошао ш њим да му покажем дјелом да не жалим погинути ондје гдје он гине.

Из манастира ова јадна чета, а међу њима и ја као без главе а са мном и поп Иво Микијел, пођемо у Лукавце, па преко Побрђа и Врановића на Грабовац гдје ноћу приспијемо, и то на једној долини преноћимо. Ту бијаше до 300 Грбљана. Наши мудри војсковође не видјеше прилике да се на тврђаву може ударити без грдне погибије, а на успјех никаквог изгледа немаше. Зато се здраво ујутро вратисмо у Врановиће. И ту разведени по кућама нешто ручасмо. Наређено бијаше да послјије отпочивке у Ерцеговићима идемо у Сутвару, што је и учињено. У Сутвари нађемо прилично знатан број људи из кнежине Тујковића и међу њима попа Митра Зеца, који тијех дана бјеше дошао из Америке, и друга два попа Јова Радановића и Крста Букића. Војска је ту отпочинула, а главари су тобоже вијећали о даљим предузећима. Ми бијасмо објед тек свршили, али с трпезе још не бијасмо устали, чусмо пуцњаву пушака, а затим одма и пуцњаву топова. Похитасмо напоље. И с тараца која бијаше пред поповом кућом видјесмо гдје се војска бјеше узрујала и узимајући оружје у рукама чујаху се међу војском гласови: „Ударише на Горажду”. Ми погледасмо на Горажду и видјесмо гдје из тврђаве пуца топ и пушка. А ово се догодило отуда што једно 30-40 људи из кнежине Тујковића или боље рећи једна четица узрујане и безглаве младежи је пошла, па голим прсима ударила на затворену, добро оружану и неприступачну тврђаву.

Виши дио ове војске потрча уз брдо ка Горажди и са овима и поп Микијел. Мањи дио остаде да иде изнад кућа Пржичиних. Ја и поп Јово Радановић са неколико Побрђана потрчасмо колским путем ка Тројици, да тобож бранимо нашу војску око Горажде од оне која ће из Котора доћи у помоћ Горажди. Што смо замишљали то се и догодило. Војска из Котора дође, ми је дочекасмо. Жестоки бој настаде. Поп Митар Зеца, човјек паметан и јунак, уређиваше и сокољаше своје на јунаштво. Ја и поп Јово Радановић, иако није кавалерски хвалити себе, јуначки смо се држали у нашим позицијама и нијесмо се једни од других раздвајали. Наша војска што би око Горажде нападнута од једног дијела војске што уз Пипољевац бјеше изашла из Котсра, а видећи да неприступачној и затвореној тврђави ништа

⁹⁾ Животопис, 52.

наудити не може, остави своје позиције и одступи од тврђаве. Кад то нама би саопштено, то и ми морасмо оставити наше позиције, али у томе одступању непријатељу боље изађосмо на нишан.

Наш губитак тога дана био је прилично велик. Ово је било, ако се не варам 13. октобра 1869. Војска се разиђе кућама, а ја поћох у манастир. О каквом домаћему раду и послу нико већ ништа ни мислио није, него је сваки мислио о злу које се спрема. Одмах затим глас дође да се главари купе на Сутвару на договор, гдје и ја поћох. У Сутвари на договору закључи се да се даље не напада на тврђаве него да се чека борба на отвореном пољу. И сваки се врати кући до друге потребе. И ја поћем у манастир. Ту сретнемо у Сутвари попа Митра Зеца који нам каза да је војска аустријска са двије стране кренула на Грбаљ. Показа нам да је једна војска преко Кртола изашла на Грабовач, а друга уфатила Кримал према Горажди. Ми погледасмо и видјесмо гдје је Кримал заузет великом војском. Једно одјељење те војске иђаше путем од Пржица и ово одјељење поче да пуца топовима пут села Дуба. Поп Зец рече: „Ако Бога знате, похитајте вас двојица и окупите кнежине Бојковића и Љубановића, па шњима хитајте овамо. А ја ћу окупити кнежине Тујковића и Лазаревића, па ћемо сви заједно ударити непријатеља на Мртарима и ту ћемо се поклати да нас пџу казује за нашу погибију. Ја и Калуђеровић вратимо се да окупљамо војску. Послао сам неке виђеније сељаке да купе војску у Доле, а ја и Калуђеровић у манастир одакле посласмо неку момчад ластванску да зову Ласовљане, Горовиће и Братешиће. У исто вријеме наредим да звоне звона на манастиру као да и тијем народу чинимо знати да се диже на оружје. Што се могло дојети од залога из манастира покупили на брзу руку и пошаљем их на Стањевиће код Ника Ђаконова Зеца да их чува, а у случају потребе да их пребади у Црну Гору.

Ујутро дође начелник општински Војин Ников Бојковић и више Грбљана те су пренијели што су на коњима могли важнијега из кућа да га спасу. Начелник нам каза да су се људи смели како да спасу фамилије и нејач. А неки опет да су се на предају склонили. Овај ненадни глас порази нас као гром из ведра неба. Овако обично бива гдје нема дисциплине и гдје сваки поједини владају по својој вољи. Овакви гласови дођоше нам да су се сви листом склонили на предају влади, на милост и немилост њену. Изјаве су мотивисане да нема никаква изгледа на успјех ако и даље ступимо у борбу противну велике војске која је у Грбаљ изашла. Дакле, нашло се да је боље и овако него пустити да се Грбаљ огњу преда и да људи изгину. Ја рекох присутнима: „Ово је примјер врло жалосан и сваке осуде достојан, али је факт који јасно показује да сам ја имао основног разлога и права када сам најприје говорио противу устанка и да сам се ја послушао нешћесмо до овога доћи. Начелник рече: „Пошто народ остаје и покорав се влади, ја наоходим да је боље да и ми шњим останемо и шњим подијелимо зло и добро. Или ако буде, као што и хоће, одговорност пред владом, да ми то све на себе као народни вође и примимо и тијем народ спасимо“.

Неки дио Горњег Грбља, Побори, Брајићи, Леденице, Кривошије и Убљани не предаду се и та су мјеста сва била од војске попаљена, а народ из њих прећеран у Црну Гору. Начелник Бојковић, поп Микијел и остали врате се у Доле код народа да му јаве да га неће оставити него шњим очекивати даљу судбу. А ја поћох у манастир. На страни Горњега Грбља дигао се велики дим, јер бијаху запалили села Дуб, Сутвару, Наљежиће, Пелиново и Шишиће. Ја пошао пут манастира, али све опушћено, не види се ни гдје нико. Све се смело о јаду и злу своме... Што је манастир имао живого као говедах и козах то су моји слуге поћерали преко Побора у Црну Гору. Мени се нешто све отуђило бијаше и не налазах себи мира ни спокојства. Све ми бијаше омрзло и у најцрњој слици представљено: грозна смрт или вјечита робија! Како начелник тако и ја врло добро смо знавали да се ничим не можемо оправдати, али смо се склонили да поћемо код

гувернера само зато ако би се штогод олакшало несрећноме народу. С начелником пођем ја и од пет села пет главара. Неки су били мишљења да Митрофан не иде, јер је његов положај нарочито тежак'. А неки су били да се искористи моменат код гувернера у жељи да и ја шњима добијем опроштење, јер замишљаху да ће га послје све теже бити добити. Жеља лијепа, али положај врло шкакљив. И ја се сагласим да пођем па оно што би имало бити сјутра нека буде данас.

Пред самом кућом попа Јова Радановића нађемо гувернера окруженог са великом групом официра. Нико Лазаревић нас представи. Гувернер оштро рече: 'Зашто сте пустили да народ дође до ове несреће?' Ово рекавши не чека одговора него се окрену мени, па рече: 'Да, ви сте господине управитељ манастира Подластве и ви сте у исто вријеме, ако се не варам, и свештеник поборски'. Ово рекавши окрену поглед од мене тако одвратно као да сам му оца заклао. Начелнику рече: 'Твоја управа у општини посве је била лоша. Ти нити си имао знање ни вјештине. Жалосно је било твоје управљање. Да си ти био други не шњаше ствар доћи до овога што је дошла. Наређујем да одмах пођете међу народом, па свакоме кажите нека се занима радом, али без сваког оружја. И прије него ли што би војска наступила нека сваки на својој кући истакне бијелу крпу'. У томе један официр из оне гомиле к мени се приближи, па рече: 'Господине, ја сам вас онај дан кад је био бој на Горажди видио у боју'. Ове ријечи поразиле ме као гром. И ако ја никаква одговора на ово официру не дадох, он опет у два пута поврати прве ријечи. Гувернер све ово видије и чу. Гувернер, отпуштајући начелника и друштво да иду, мени рече: 'Ви сте господине паметан, па је потребно да останете овдје са нама'. Моја дружина овом наредбом би страшно изненађена, али се ниједан не усуди да моли гувернера да ме одпусти, јер се, по свој прилици, бојаху да тијем не би још нешто грђе учинили. Они отидоше, а гувернер рече: 'Ви сте, дакле, парох поборски?' 'Јесам, Ваша Преузвишености', одговорих ја. Гувернер настави: 'Бисте ли Ви мени дали, поштену ријеч да ћете поћи и наћи Ника и Ђура Ђаконова Зеца и да ћете их довести код мене?' Ја одговорих: 'Даћу, Ваша Преузвишености, поштену ријеч да ћу поћи и наћи их, да ћу се са свим силама заузети да Вам их доведем, али не смијем и обећати да ћу их довести, а не бих рад да Вашу Преузвишеност преварим'. Изгледаше ми да му се ово моје разлагање допаде, па настави: 'А Ви видите, па ако два брата Зеца не мognете довести, дођите Ви, па ме чекајте код Вашег манастира'. Ја ово једва дочеках да од њега чујем. Ја се поклоним и похитам за дружином да их стигнем. Ко ли је, можда, и двоумио о моме повратку к њему, али ја нијесам. Ја сам се у души стално још ондје пред њим ријешо да се моје и његове очи више нигда видјети неће. Само кад је Бог дао да сам се ондје спасао. Ја похитих за дружином и нађем их гдје сједи и мене сажалевају. Кад ме видјеше обрадоваше се као озебао сунцу. Почеше да ме питају и ја им казах под каквијем ме условима гувернер отпустио.

Бијаше са обије стране пута улогорена војска. Све докле сам изашао између њих псовали су ме и грдили, говорећи: 'Све сте ви попови овоме криви'. Ја се нијесам обазирао што говоре него сам хитао да између њих изађем што прије. Онај официр не једном него три пута рече да ме видио у боју на Горажди. Ово једино његово свједочанство довољно би било да ме осуде на вјешала, а буде ли потребно могли би наћи још доста свједочанства да потврде оно његово казивање. Ријечи оног официра за мене су биле спасоносне, јер да не би онога, ја се бих опет гувернеру повратио и, можда, бих послје све платио. А овако оне ријечи, иако су ми биле тешке и горке, оне ми памет ондје у главу ућераше. Из обзира овога данас ме је пустио и да ми ово учини употребио ме привидно као средство да му доведем два брата Зеца, а сам је био увјерен да му они неће доћи. Кад све

ово узнем у обзир долазим до оваквог закључка да би ме гувернер Вагнер за највећу будалу држао кад бих му се повратио.¹⁰⁾

Пред навалом војске Побори запале тврђаву Стањевиће. Војска већ бијаше прешла преко Коложуна и дошла на Стањевиће. Друга војска пали Горовиће и прелази у Ластву. Трећа војска маршира пољем и приближује се манастиру Подласти. Ова војска чим дође запали манастир осим оне једне куће што је пољу окренута. Тога истог дана ја шаћх да пријећем на црногорску границу, али не могах због тога што аустријска војска бијаше ухватила цио простор од Пријерада до куће Вукадиновића на Ластви. Зато се задржим докле видим прилику да могу пријећи.¹¹⁾

Около подне пријећосмо границу и код кућа Чаворових ућосмо на црногорско земљиште. Ово је било 25. октобра 1869. године.

Кнез Никола, господар Црне Горе, нареди да се Приморци који су пребјегли у Црну Гору разоружају и смјесте: Грбљани, Побори, Махине, Брајићи по Љуботињу, Цетињу, Вајицама, Његушима, Ђеклићима и Бјелицама. А Кривошијани, Леденичани, Убљани и Ораховчани по Цуцама, Грахову и Рудицама. Свак је примао редовно таин, како мушки тако и женски.¹²⁾

¹⁰⁾ *Животопис*, 54-73. Нико и Ђуро Ђаконов Зец синови су познатог ђакона цетињске митрополије Јована (Ива) Зеца. Марко Николић, *Неколико података о ђакону Јовану Зецу*, Историјски записи, 1-2, 1958, 359-361, М. Зец, *Ман. Стањевић*. . . , 37.

¹¹⁾ *Животопис*, 74-75. Митрофан је посљедњу ноћ преноћио у Подласти кад је дошао од Вагнера. То је било између 22. и 23. октобра 1869. год.

И поред изјаве Вагнерове да војници неће палити куће које истакну бијелу заставу села су горела на све стране. Пред долазак војске у Подластву манастирски момак Тодор истакао је бијелу заставу. Али то је било узалудно. Митрофан је беспомоћно гледао из брда како манастир гори („Тодоров бијели ленцоу ништа не помога”, *Животопис*, 78).

¹²⁾ *Животопис*, 78.

Résumé

LA RÉVOLTE DE BOKA EN 1869 D'APRÈS LE MANUSCRIT D'UN PARTICIPANT

Vaso IVOSEVIC

Le métropolitite monténégrin Mitrofan Ban, dans sa biographie manuscrite, a consacré plusieurs pages au rébellion de Boka Kotorska en 1869. Il décrit la situation politique et les motifs qui ont activé cette insurrection. Particulièrement il insiste sur la description du mouvement national de Grbalj et de Pobore et sur le cours des opérations guerrières. Il met surtout en évidence le rôle de certaines personnalités et les batailles pour la prise des fortifications autrichiennes, puis ensuite les représailles des soldats et la retraite des rebelles.